

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

8/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi

Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

4-jild, 8-maxsus son (Oktyabr, 2024). - 240 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Maxmudov Bezzod Xamidovich

QORAXONIYLAR DAVLATINI XRONOLOGIK DAVRIGA OID FIKR-MULOHAZALAR 9-15

Yakubov O'tkir Shermamatovich

SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA JAMOALASHTIRISH SIYOSATI VA

DEMOGRAFIK JARAYONLAR 16-20

Ahmedova Dilafruz Xusan qizi

МАКТУБЛАРДА ҚЎҚОН–ХИВА ХОНЛИКЛАРИ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ

АКС ЭТИШИ (XIX АСР) 21-27

Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich

SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SURXON VOHASI IQTISODIY HAYOTIDA TEMIR YO'LLARNING

O'RNI 28-32

Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Bo'ronov Ismoiljon A'zamjon o'g'li

КИТОВАТ SAN'ATI 33-36

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Машарипов Озод

ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА КОМПЛЕКС ИШЛАБ ЧИҚАРИШ

ҲИСОБИНИНГ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 37-51

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Rajabov Alisher Shavkatovich

MIRBOVO NAQSHBANDIY YASHAGAN DAVRDAGI IJTIMOIIY VA

MA'NAVIY MUHIT 52-55

Saidkulov Nuriddin Akramkulovich

BARQARORLIK MASALALARI: MUAMMOLAR, TALQINLAR VA YECHIMLAR 56-60

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Джалилова Сарварой Мехрожовна

ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ СЕМАНТИКИ ЦВЕТА В ФРАЗЕОЛОГИИ

УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА 61-66

Mirzakamolova Sadoqatxon Sayidaxmadovna,

SIYOSIY NUTQDA SAMIMIYLIK 67-72

Saidova Nodira Djahangirovna,

INGLIZ TILIDAGI YONG'IN XAVFSIZLIGIGA OID ATAMALARNI TASNIFLASH 73-77

Sulaymonov Bobir

ZAMONAVIY LUG'ATSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA TERMINOLOGIYASI 78-83

Faxriddinova Dilfuza

TABRIK NUTQIY AKTI HAQIDA 84-87

Xusainova Zebo Ikramovna
RUS, INGLIZ TILI MADANIYATINI TASHUVCHILARINING DIALOGIDA NUTQ ETIKETINING PRAGMATIK VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARNING NAMOYON BO‘LISHI 88-94

Karimova Vasila Vahobovna
“GENDER” – UMUMILMIY VA LINGVISTIK KATEGORIYA 95-99

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Фазилов Фарход Маратович
АНАЛИЗ ВОПРОСОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 100-112

Bobomurodov Farxod Boymurotovich
TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATIDA INSON HUQUQLARI, ERKINLIK LARI VA QONUNIY MANFAATLARINI HUQUQIY TA’MINLASHNING RETROSPEKTIV TAHLILI 113-123

Халиқулов Комолиддин Носирович
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 124-129

Салимова Диёрахон Бахтиёржон кизи
ЛИЦА, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИЕ ВОЗДУШНУЮ ПЕРЕВОЗКУ ПО ДОГОВОРУ ВОЗДУШНОЙ ПЕРЕВОЗКИ 130-135

Очилов Шермат Рашидович
ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ ВА САМАРАДОРЛИГИ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР ТАҲЛИЛИ 136-149

Abdullayeva Nodira Odil qizi
OILAVIY (MAISHIY) ZO‘RAVONLIK DAN NIMOYALASH HUQUQINING IJTIMOIIY-HUQUQIY TUSHUNCHASI VA MANBALARI 150-156

Одилов Муҳаммадрашодхон
КОРРУПЦИЯВИЙ ЖИНОЯТЛАР ОБЪЕКТИ ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР 157-161

Ҳасанов Муҳриддин Ўроқбой ўғли
МЕХНАТ ОРГАНЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ОИД ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРИНИ БАРТАРАФ ҚИЛИШ БЎЙИЧА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ 162-170

Rahmonov Jaloliddin
XXI ASRDA INVESTORLAR HUQUQLARINI NIMOYA QILISHNING RIVOJLANISHI: DAVLAT SUVERENITETI VA INVESTORLAR MANFAATLARINI MUVOZANATLASH 171-176

Камилов Ойбек Хамиджонович
Глобальные тенденции студенческой мобильности в контексте теорий миграционных исследований 177-182

Азизов Ниғмонжон Пардаевич, Абдуллаев Ғайратбек Ғайбуллаевич
МАНУ ҚОНУНЛАРИДА ЖИНОЯТ ВА ЖАЗО МАСАЛАЛАРИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ 183-187

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Абутова Зульфия Жадигеровна
ПРИМЕНЕНИЕ ПЛАТФОРМЫ КАНООТ! В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ 188-195

<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> ПОСТРОЕНИЕ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА ТРИАТЛОНИСТОВ НА ЭТАПЕ СПОРТИВНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В ГОДИЧНОМ ЦИКЛЕ ПОДГОТОВКИ	196-202
<i>Jabborova Dilafro'z Ismatullo qizi</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ESP TALABALARI YOZUV KO'NIKMLARINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI	203-206
<i>Tursunov Adizjon Nurali o'g'li</i> BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH DARAJALARI VA BAHOLASH MEZONLARI	207-212
<i>Naimova Durdona Soxibovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KO'ZI OJIZ VA ZAIF KO'RUVCHI BOLALAR TA'LIM TIZIMI	213-217
<i>Hamroyeva Sevara Nasriddinovna, Izbosarov Baxriddin Faxriddinovich</i> "BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINI STEM TA'LIMI DASTURI ORQALI O'QITISHDA EKSPERIMENT VA NAZARIY ASOSLARDAN FOYDALANIB O'QITISH METODIKASI" (MOLEKULALARNI TEZLIKLAR BO'YICHA TAQSIMOTI) MAVZUSI MISOLIDA)	218-222
<i>Shotemirov Sanjar Xolmo'min o'g'l</i> SHAXS NUTQIY FAOLIYATINING PEDAGOGIK VA METODOLOGIK TAHLILI	223-227
<i>Мустафоева Дурдона Асиловна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА	228-234
<i>Xoliqova Nargiza Abduvaliyevna</i> TALABALARNING TEXNIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH ASOSLARI	235-239

Received: 10 October 2024
Accepted: 15 October 2024
Published: 25 October 2024

Article / Original Paper

SINCERITY IN POLITICAL SPEECH

Mirzakamolova Sadoqatxon Sayidahmadovna,

Doctoral student of Namangan State University

E-mail: sadoqatmirzakamolova@gmail.com

Abstract. This article examines the concepts of eloquence, eloquence and sincerity in political speech. The opinions of scholars on the concepts of eloquence, openness and sincerity in the political sphere were discussed, their similar and dissimilar opinions were analyzed. Manifestations of sincerity in politics are theoretically substantiated and enriched with examples in historical and modern interpretations.

Keywords: political speech, public speaking, political communication, sophistry, preaching, verbal means, non-verbal means, body language, sign language, political psychology.

SIYOSIY NUTQDA SAMIMIYLIK

Mirzakamolova Sadoqatxon Sayidaxmadovna,

Namangan Davlat Universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada notiqlik, siyosiy nutqda notiqlik va samimiylik tushunchalari keng yoritilgan. Olimlarning siyosiy sohadagi notiqlik, ochiqlik, samimiylik tushunchalari borasidagi qarashlari haqida fikr yuritilgan, ularning bir biriga o'xshash va o'xshash bo'lmagan fikrlari tahlil qilingan. Siyosatdagi samimiylik ko'rinishlari tarixiy va hozirgi zamon talqinida nazariy jihatdan asoslangan va misollar bilan boyitilgan.

Kalit so'zlar: siyosiy nutq, notiqlik, siyosiy muloqot, sofistika, voizlik, verbal vositalar, noverbal vositalar, tana tili, imo-ishora tili, siyosiy psixologiya.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI8Y2024N11>

Kirish. Samimiylik jamiyatning barcha sohalari kabi siyosatda ham muhim hisoblanadi. Har qanday siyosatchining nutqi bu uning qurolidir. Shuning uchun siyosatchidan boshqa bir qator sifatlar bilan birgalikda notiqlik xususiyatlari ham talab qilinadi.

Notiqning so'zlagan nutqidan maqsadi boshqa shaxs yoki shaxslarga o'z ta'sirini o'tkaza olishdir. Siyosiy nutqda ham ta'sirchanlik darajasi uning natijadorligini belgilab beradi. Nutq ta'sirchanligini oshiruvchi unsurlar esa notiqlik uslubiga bog'liq holda turli xil ko'rinishlarda keladi.

Jahon tarixiga nazar solsak, eramizdan avvalgi asr boshlarida Rim imperiyasida quldorlik siyosati juda kuchaygan davr edi. Bu davrdagi qul va quldorlar o'rtasidagi keskin kurashlar jarayonida so'z san'atiga bo'lgan e'tibor kuchaydi. Xalq orasida erkin fikrlash, demokratik ruh faollashdi.

Bunday sharoitda davlat arboblari harbiy qurol aslahalardan ko'ra notiqlik-so'z san'ati bilan qurollanishni afzal ko'rdilar. Bu davrda notiqlik san'ati tez rivojlanib ketdi. Bu davr

notiqlik maktablaridan Katon, aka-uka Grokxlar, Mark Antoniy, Sitseron kabi mashhur notiqalar yetishib chiqdi.

Qadimda podshohlar, hukmdorlar, xonlar, beklar o'z xalqi oldida ijtimoiy hayot, xalqaro ahvol, davlat siyosati to'g'risida shaxsan o'zlari nutq so'zlaganlar. Bunday ma'ruzalar, asosan juma namozi, hayit bayramlari, navro'z kunlari va boshqa tadbirlarda an'anaga aylangan. IX asrga kelib, bu muhim va mas'uliyatli ish maxsus so'z ustalari, ta'sirchan gapiradigan, voqeiylikni dalillar bilan isbotlab xalqni ishontira oladigan maxsus kishilarga topshirilgan. Bunday kishilar voizlar deb atalgan.

Voizlik san'ati nutq matnlari, tinglovchilarning bilim saviyasi, ijtimoiy mavqeyi va boshqa xususiyatlariga ko'ra turli tarmoqlarga bo'lingan: *sultoniyot* — yuqori tabaqa uchun, *xutubi jihodiya* — jangovar nutqlar, *g'aribona maqom* — oddiy xalq uchun mo'ljallangan nutqlar. Voizlik san'ati ijtimoiy va badiiy jihatdan ahamiyatli bo'lganligi uchun asrlar davomida taraqqiy qildi [1; 83].

Demak, qadim zamonlardan beri notiqlik san'atining paydo bo'lishi bilan uning jamiyatdagi o'rni va obro'si baland bo'lgan va hozirgi davrgacha so'z san'atiga bo'lgan e'tibor har qanday jamiyatda kuchaytirilgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asari ma'naviyatimiz gulhoji hisoblanadi, shu bilan birgalikda, bu asar ham huquq fani tarixida, ham notiqlik san'ati tarixida qimmatli manbalardan biri hisoblanadi. Asar bundan salkam ming yil muqaddam yaratilgan bo'lib, unda adolatli shoh va davlat boshqaruv tizimida birlamchi vosita hisoblangan qonun ustuvorligi bosh masala sifatida bejiz yoritilmagan. Buyuk mutafakkir, davlat arbobi, she'riyat mulkining sultoni Alisher Navoiy Husayn Boyqaro hukmronlik qilgan yillarda bosh vazir lavozimiga ko'tarildi. Donishmand davlat arbobi sifatida mamlakat tinchligi, xalq farovonligi yo'lida xizmat qildi. Navoiy ijodida so'z, nutq va notiqlik masalalariga ham alohida e'tibor berilgan. Uning "Mahbub ul-qulub" asarida so'z san'ati, voizlik haqida juda keng yoritilgan. Alisher Navoiyning zamondoshi Husayn Voiz Koshifiyning "Ahloqi muhsiniy" va "Futuvvatnomai Sultoniy yoxud javonmardlik tariqati" nomli asarlari o'z davrining siyosiy hayotida muhim ahamiyat kasb etadigan asarlaridan hisoblangan. Hozirgi zamon siyosiy nutqida va yuridik muloqotida bu kabi allomalarimiz asarlari dasturulamal bo'lib xizmat qiladi.

Siyosiy nutqning ta'sirchanligini oshiruvchi verbal va noverbal vositalar mavjud bo'lib, ularning siyosiy muloqotda o'rni juda ahamiyatli.

Siyosiy nutqning ta'sirchanligini oshiruvchi verbal vosita bu – so'z. So'zning qudratli kuchi tarixiy manbalardan tortib, bugungi zamon adabiyotida ham alohida e'tirof qilib kelinmoqda. Siyosiy nutqning barcha shakllari ma'ruza, muhokama-yu, munozaralarda ham so'z asosiy qurol vazifasini bajaradi. Bu quroldan unumli foydalana olgan notiqning nutqi ta'sirchan bo'lishi, shubhasiz.

Notiq nutqining umumiy talablaridan biri o'zi foydalanayotgan har bir so'zning ma'nosini va izohini bilishi, vaziyatga nisbatan to'g'ri qo'llay olishi bo'lsa, shu so'zlar asosida yangi faktik ma'lumotlar keltirish, tinglovchilar auditoriyasi uchun yangi hisoblangan so'zlarning izohini tanishtirish ta'sirchanlikni oshiruvchi verbal vositalardan hisoblanadi.

Ta'sirchanlikni oshiruvchi verbal vositalardan yana biri — mavzuga doir maqollarni yoki hikmatli so'zlarni keltirish hisoblanadi. Ko'ksaroyda bo'lib o'tgan uchrashuv chog'ida Shavkat Mirziyoyev "*Bash basha veremeyincha tash yerindan kalkmas*" degan turk xalq maqolini misol qilib keltiradi. Rejep Tayip Erdo'g'an esa "*Bir kishi ariq ochadi, ming kishi undan suv ichadi*" deb

o'zbekcha lutf qildi. Turkiya prezidenti bu maqol bilan O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev olib borayotgan siyosatning butun mintaqa, millionlab odamlarga foydasi tegayotganini ta'kidlaydi [2].

Nutqning ta'sirchanligini oshiruvchi verbal vositalardan foydalanishda auditoriyani e'tiborga olish alohida ahamiyatga ega, ayniqsa, siyosiy ma'ruzalarda bu qoida o'rinlidir. Tana harakatlari (qo'l, bosh, ko'z, oyoq) siyosiy nutqqa eng ko'p ta'sir qiluvchi noverbal vositalardir. Siyosiy nutqda boshqa mazmundagi nutqlardan farqli ravishda ushbu noverbal vositalardan foydalanishda nihoyatda ehtiyotkorlik talab qilinadi. Masalan, OK (hammasi yaxshi) ma'nosidagi qo'l harakatidan foydalanish, siyosiy notiq etiketiga ziddir.

Biz nutqimiz davomida tinglovchilarga yetkazib bergan ma'noning faqat 30%i gina bevosita so'zlar orqali ifodalanadi. Boshqacha qilib aytganda, agar muloqot paytida suhbatdoshingiz sizdan 1000 ta signal qabul qilgan bo'lsa, shundan faqat 300 tasigina so'zlar orqali yetkazilib beriladi. Boshqa bir manbalarda esa bu ko'rsatkich 20% deb beriladi. Imo-ishoralar bugun fanda katta ahamiyatga egaki, hatto u alohida soha "Tana tili" sifatida tadqiq qilinmoqda [3; 80].

Muhokama. Siyosiy psixologiya e'tiqod, motivatsiya, aql, idrok, axborotni qayta ishlash, o'rganish strategiyasi, sotsializatsiya va munosabatni shakllantirish ta'sirida bo'lgan shaxslar va kontekstlar o'rtasidagi o'zaro bog'liq munosabatlarni tushunishga qaratilgan yirik sohalardan hisoblanadi. Siyosiy psixologik nazariya va yondashuvlar ko'plab kontekstlarda qo'llanilgan, misol uchun: yetakchilik roli; ichki va tashqi siyosatni ishlab chiqish; etnik zo'ravonlik, urush va genotsiddagi xatti-harakatlar; guruh dinamikasi va ziddiyat; irqchilik harakati; ovoz berishga munosabat va motivatsiya; ovoz berish va ommaviy axborot vositalarining roli; millatchilik; va siyosiy ekstremizm [4; 18]. Aslini olganda, siyosiy psixologlar kognitiv va ijtimoiy tushuntirishlardan foydalangan holda siyosiy xatti-harakatlarning asoslari, dinamikasi va natijalarini o'rganadilar.

Siyosatga psixologik yondashuv Amir Temur zamonida ham mavjud bo'lgan. Buyuk sarkarda o'z saltanatini qat'iy prinsiplar asosida yuksak siyosiy ong va adolat bilan boshqargan va kengaytirgan. U o'z noyiblari, qo'l ostidagi xizmatkorlarini xam juda ziyraklik bilan tanlagan va siyosiy yurishlar davrida ularni xar jihatdan tarbiyalagan. Masalan, Amir Temurning "Temur tuzuklari" kitobida vazir tanlashda amal qilish kerak bo'lgan tuzuklarida shunday yozadi:

"Dono vazir shuldiki, o'z o'rniga qarab, goh qattiqqo'llik, gohida esa muloyimlik bilan ish yuritadi. Bunday vazir ortiqcha qattiqqo'llik ham qilmaydi, ko'p muloyimlik bilan yumshab ham ketmaydi. Agar ko'p muloyimlik qilsa, dunyotalab, tamagir odamlar uni yutib yuboradilar. Agar ortiqcha qattiqqo'llik ishlatsa, undan qochadilar va unga boshqa murojaat qilmaydilar" (Amir Temur. Temur tuzuklari). Bundan ko'rinib turibdiki, siyosatda muloyimlik va xushmuomalalikning hamda qattiqqo'llikning o'z me'yor va talablari bo'lgan ekan.

Qo'shni davlatlar bilan jang-u jadallarni oldini olish, sulh tuzish, oddiy xalqni tinchlantirish va farovon hayotni ta'minlash kabi siyosiy maqsadlarda, siyosiy nutqlar, samimiy davra suhbatlari, anjumanlar tashkil etilgan. Katta yurishlar oldidan askarlarni ruhlantirish uchun sarkardalar nutq so'zlaganlar. Fikr isboti uchun quyidagi misolga e'tiborimizni qarataylik:

"Har kimki hayot majlisiga kiribdur, oqibat ajal paymonasidin ichkusidir va har kishikim, tiriklik manziliga kiribtur, oxir dunyo g'amxonasidin kechkusidir, yomon ot bilan tirilgandin, yaxshi ot bilan o'lgan yaxshiroq... Tangri taolo bu nav' saodatni bizga nasib qilibtur va mundoq

davlatni bizga qariyb aylabtur. O'lgan shahid va o'ldurg'on g'oziy, barcha Tangrining kalomi bilan ont ichmak kerakkim, hech kim bu qatoldin yuz yondirur xayol qilmay, to badandin joni ayrilmag'unicha, bu muhoriba va muqotiladin ayrilmag'ay..." (Gulbadanbegim. Humoyunnoma).

Shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning nutqiy mahorati haqida uning qizi Gulbadanbegimning "Humoyunnoma" asaridan olingan ushbu gaplar 1527 yili Boburning Hindistonda Rano Sango bilan jangi oldidan qo'shinlari orasida ixtilof va tarqoqlik boshlanganda aytgan gaplaridir. Gulbadanbegim *"bunga majlisdagilarning hammasi rozi bo'lishib..., tomirimizda bir tomchi qonimiz qolguncha kurashamiz, deb qasam ichadilar..."* degan dalilni keltiradi. Boburning ushbu otashin, samimiy, jangovar nutqidan so'ng barcha askarlar yakdil holda, jam bo'lib, jangga kirishgan. Bunday janglarga yana bir misol qilib Panipat jangini olishimiz mumkin. Bobur Mirzo jangga kirishdan bo'yin tovlagan lashkarlariga qarata shunday mazmunda murojaat qiladi. *"Oralarigizda o'lmaydigan, abadiy tirik qoladiganingiz bormi?" Hamma jim. U davom etadi. "Quyosh botish uchun chiqadi, odamzod o'lish uchun tug'iladi. Bu ayni haqiqat. It ham o'ladi, yigit ham o'ladi. Lekin ularning o'limi orasida farq bor. It nafsi sabab o'lsa, yigit hamiyatini, yurtini, or-nomusini himoya qilib jon taslim etadi. Yigit kishi o'z elini, vatanini, shon-shavkatini, din-diyonatini, ona tuprog'ini ko'z qorachig'idek asrash yo'lida vafot etsa bu sharaflig' o'limdir. Avlodlarning erki, tinch va osoyishta yashashidan ulug' ne'mat bormi, o'zi. Yengsak g'oziymiz, mabodo, qazo qilsak shahid hukmidamiz"*[5].

Strategik maqsadlarni amalga oshirish tilni qo'llash taktikasi bilan bog'liq bo'lgan ayni zamonda Bobur mirzo qarashlari ijtimoiy mohiyat kasb etishi aniq.

Natijalar. Qadimda shoxlar qo'l ostidagi amirlarga qattiqqo'l bo'lish bilan birgalikda ularga chiroyli muomala qilib, samimiyat ko'rsatganlar.

-Bas, Farmoni humoyun amri vojibdur! Amir Sultonshoh barlos! Siz otliq hirovul bilan darhol yo'lga chiqqaysiz!.. Amir Sulton Jondor Tarxon! Siz barong'or suvoriylar bilan hirovul qo'shinlarning ortidan yurgaysiz. Nasib bo'lsa dovonda uchrashurmiz. Maslahatlar uchun tashakkur. Mashvarat tamom!(O. Yoqubov. Ulug'bek xazinas).

Ushbu qisqa siyosiy majlis davomida Mirzo Ulug'bek nutqida amirlarning har biriga alohida murojaati, qat'iy topshiriq berishi bilan birgalikda samimiy muomalasi, qo'l ostidagilarga bo'lgan hurmati va strategik maqsadlar xam yotadi.

Bundan tashqari Abu Ali ibn Sino o'zining nazmiy asalarida ham notiqlik, nafosat, so'zga chechanlikning; kishi tafakkuri, aql-idrokining oynasi til tufayli ekanligini ta'kidlaydi:

Inson notiqligi, saodat tildan,

Nazokat tildandir, nafosat tildan.

Hayot saboqlari ko'rsatur shuni,

Do'zax tildan erur va jannat tildan. (Ibn Sino. Farosat ilmi haqida).

Ibn Sino davlat boshqaruvi tizimida demokratik tamoyillarga amal qilish tarafdori edi. Shu bois u amaldorlar faoliyatidagi, xususan, nutqidagi xato-kamchiliklar vaqtida tuzatilsa, mamlakat poydevori mustahkam bo'lishini uqtirgan edi.

Davlat boshqaruvidagi qadimdan mavjud bo'lib kelgan siyosiy nutq tamoyillariga psixologik yondashuv hozirgi zamongacha sayqallanib kelmoqda. Siyosatchilarning ayrim ommaviy chiqishlarida, siyosiy faoliyatda ham shaxsiy hayotda ham ayb va xatolarini tan olishi, ochiqligi konfessiyaviy xususiyat kasb etadi. Masalan,

"Bugun, men uchun g'ayrioddiy muhim kunda, odatdagidan ko'ra bir oz ko'proq shaxsiy so'zlarni aytmoqchiman. Men sizdan kechirim so'ramoqchiman. Chunki ko'p orzularimiz amalga

oshmadi. Va biz uchun oddiy bo'lib tuyulgan narsa juda qiyin bo'lib chiqdi. Bir sakrashda, bir zarbada kulrang, turg'un totalitar o'tmishdan yorug', boy, madaniyatli kelajak sari sakrab o'tishimiz mumkinligiga ishongan o'sha odamlarning ba'zi umidlarini oqlamaganim uchun uzr so'rayman. Bunga o'zim ham ishonardim: go'yo bir turtish bilan hamma narsani yengib o'tishimiz mumkin edi. Bu bir bosish bilan ishlamadi. Qaysidir ma'noda men juda sodda edim. Qayerdadir muammolar juda murakkab bo'lib chiqdi. Biz xatolar, muvaffaqiyatsizliklar orqali oldinga yo'l oldik. Ushbu og'ir davrda ko'pchilik shokni boshdan kechirdi"[6].

Rossiya sobiq prezidentining ushbu nutqi nafaqat o'zini oqlash va xatolarini tan olish, balki qalbdagi yukni olib tashlashga urinishni ko'rsatib, ochiq tan olishning namunasidir. Bu e'tirof monologining rasmiy xususiyatlari bilan tavsiflanadi: o'zini oshkor qilish, tavba qilish, aybdorlik va gapirish zarurati, ichki insoniy tajribalarni aniq ifodalash. B. N. Yeltsinning Yangi yil nutqidagi ochiqlik signallari-kechirim so'rash nutqi (men sizdan kechirim so'ramoqchiman), hissiy jihatdan belgilangan lug'at (bir zarbada biz kulrang, turg'unlikdan sakrashimiz mumkin), tavba qilishning umumiy hissiy ohangidir.

Siyosatchi nutqining muvaffaqiyati, V.Z.Demyankovning fikricha, "u foydalanadigan belgilarning ommaviy ongga qanchalik mos kelishi bilan oldindan belgilanadi: siyosatchi bu ongdagi to'g'ri akkordga tegishi kerak; Siyosatchining bayonotlari uning murojaatchilari, siyosiy nutqning "iste'molchilari" fikrlari va baholashlari "koinotiga" (ya'ni, butun ichki dunyoga) mos kelishi kerak" [7; 38]. Shuning uchun, ba'zi hollarda, ochiqlikning haqiqiy maqsadlari va motivlarini, siyosatchining samimiyligining haqiqiylikni aniqlash qiyin. Shu munosabat bilan, bizningcha, "siyosiy e'tirof" iborasini oksimoron deb hisoblash mumkin.

Ma'lumki, siyosiy nutqning asosiy funksiyalariga ishontirish funksiyasi ham kirishi mumkin, chunki siyosiy nutq adresatining vazifasi (hokimiyat instituti va uni ifodalovchi shaxs yoki guruh) auditoriyani ishontirish va o'z tomoniga jalb qilishdir., ommaviy adresatni "siyosiy jihatdan to'g'ri" harakatlar zarurati bilan ilhomlantirish, fuqarolarni o'ziga xos his-tuyg'ularni boshdan kechirishga majbur qilish. Masalan, bo'lajak deputatlikka yoki hokimlikka nomzodlarning oddiy xalq bilan olib boradigan saylovoldi samimiy suhbatlari, ularning kelajakda qilinadigan ishlar yuzasidan va'dalari.

Siyosatchilarning ixtiyorida tomoshabinlarda hodisalarga kerakli baho, muayyan g'oyalar va muayyan hodisaga munosabatni shakllantirishning ko'plab usullari, vositalari mavjud.

Xulosa. Shunday qilib, siyosatdagi samimiylik va ochiqlik fuqarolarning ommaviy ongini boshqarish va ularda dunyoning ma'lum bir manzarasini shakllantirish maqsadiga xizmat qilishi mumkin. Siyosiy nutqda ochiqlikning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqishni yakunlab, shuni ta'kidlaymizki, umuman olganda, siyosiy nutq ochiqlik darajasining pastligi bilan tavsiflanadi, ochiqlik holati odatiy emas yoki jamoat ongini manipulyatsiya qilish maqsadiga xizmat qiladi. Samimiylik esa turli siyosiy jarayonlarda turlicha maqsadlarda o'ta zarur va kerakli omil bo'lib xizmat qiladi.

Demak, samimiylik boshqa sohalarida kerak bo'lganidek, siyosatda masalan, davlat boshqaruvidagi mas'ul shaxslarning oddiy xalq bilan suhbatida, siyosat arboblarning o'zaro suhbatida, davlat boshliqlarining xalqaro strategik, iqtisodiy va bir qator boshqa masalalardagi hamkorliklarida ham juda ahamiyatli hisoblanadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Usmonov S. Yuristning nutq madaniyati . Toshkent-2005, 83-bet

2. Allamjanov K. Facebook.com
3. Qahharov I., Notiqlik san'ati Toshkent: "Turon zamin ziyo", 2015, 80-bet.
4. Binning, Kevin R.; Sears, David O. (2015). „*On the history of political diversity in social psychology*“ (PDF). Behavioral and Brain Sciences. 38-jild, № 38. 18-bet. doi:10.1017/S0140525X14001137. PMID 26787456. S2CID 34574177. 2019-02-27da *asl nusxadan* (PDF) arxivlandi. Qaraldi: October 17, 2020.
5. <https://www.xabar.uz/uz/jamiyat/mirzo-boburning-harbiy-notiqlik#:~:text=https%3A//xabar.uz/7n5i>
6. Prezident B.N. Yeltsinning 1999 yil 31 dekabrda Rossiya fuqarolariga murojaati. <http://vybory.org/articles/657.html> (kirish sanasi — 27/01/2013 .
7. Демьянков, В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии / В.З. Демьянков // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. — М.: ИНИОН РАН, 2002. — №3. -С.38.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/8 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).